
Lectio praecursoria

Oppiaineysteistyö opetusharjoittelussa Tapaustutkimus aineenopettajakoulutuksesta

Silpa Maria Pöntinen

Helsingin yliopisto

Silpa Maria Pöntisen kasvatustieteen väitöskirja tarkastettiin Helsingin yliopistossa 5.4.2019. Vastaväittäjänä toimi professori Jukka Husu (Turun yliopisto) ja kustoksena professori Päivi Palojoki (Helsingin yliopisto).

”Aika monessa koulussa tuntuu olevan niin, että jokainen opettaa tavallaan eikä muilla ole tapana siihen puuttua. Yhteisiä tavoitteita ei ole, eikä toisen työstä anneta palautetta. [- -] Jostain mystisestä syystä opettaminen on Suomessa edelleen yksilölaji, vaikka juuri mikään muu ei ole. [- -] Miksi ihmeessä opettajan pitäisi pärjätä yksin?” Näin pohti toimittaja Satu Vasantola (2018, s. 48) Helsingin Sanomissa noin vuosi sitten. Hän vertasi kirjoituksessaan opettajan ammattia joihinkin muihin asiantuntija-ammatteihin. Kirjoituksessa ehdotettiin opettajille tiimityöskentelyä ja viitattiin uusimpiin opetussuunnitelman perusteisiin, joiden viitoittamana kouluissa ei jatkossa ainoastaan suunnitella yhdessä, vaan myös opetetaan yhdessä.

Tiimiopettamista kehoitettiin kokeilemaan jo vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa. Silloin englanninkielinen termi *team teaching* käännettiin suomeksi opettajaryhmäopetus (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, 1970, s. 221). Tänäpäin tarkastettavassa

väitöskirjassani käytän käsitettä yhteisopetus. Se tarkoittaa sitä, että opetusta suunnitellaan, toteutetaan ja reflektoidaan yhdessä toisen kollegan kanssa. Mahdollisesti arviointikin tehdään yhdessä. Itse opettaminen voi tapahtua samassa tai eri paikassa ja samaan tai eri aikaan.

Väitöskirjani fokuksessa on oppiaineysteistyö, jota voidaan toteuttaa muun muassa yhteisopetuksena. Tarkoitan oppiaineysteistyöllä kahden tai useamman aineen opettajien tai näiden opettajien ja oppilaiden yhteistoimintaa. Sen päämääränä on edistää osallistujien oppimista ja luoda uusia toimivampia, tämän päivän vaatimuksia vastaavia käytäntöjä. Opetussuunnitelma-asiakirjojen historiallinen tarkastelu osoittaa, että opettajan yksin toteuttamasta oppiaineiden integroinnista on tultu kohti oppiaineysteistyötä, jota eri oppiaineiden opettajien odotetaan toteuttavan yhdessä. Näiden periaatteiden muuttaminen osaksi käytännön koulutyötä ei kuitenkaan ole ongelmatonta.

Miksi oppiaineysteistyö sitten on niin tärkeää, että sen edistämiseksi kannattaa ponnistella? Tutkimuksessani mukana olleiden opettajaopiskelijoiden, ohjaavien opettajien ja rehtoreiden näkemysten mukaan tärkein motiivi oppiaineysteistyölle on oppilaan oppimisen edistäminen. Se voi edistää oppimisen siirtovaikutusta. Oppiaineysteistyön avulla oppilaat voivat ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä ja hahmottaa kokonaisuuksia. Yhteistyötä tarvitaan esimerkiksi ilmasto-, talous- tai ruokakasvatuksen toteuttamisessa. Monet näistä aiheista edellyttävät oppilailta useita näkökulmia ja kykyä yhdistellä eri tiedonalojen tietoja. Uusimmissa opetus-suunnitelman perusteissa käytetäänkin termiä monialainen oppimiskokonaisuuksuus.

Tänään tarkastettava väitökseni on laadullinen tapaustutkimus. Tutkimuskysymykset kohdistuvat opettajaopiskelijoiden, ohjaavien opettajien ja rehtoreiden näkemyksiin ja kokemuksiin siitä, millaisia esteitä, edellytyksiä ja mahdollisuuksia oppiaineysteistyölle on. Tutkimukseni tapauksena on kotitalouden aineenopettajakoulutus. Kotitalous monitieteisenä oppiaineena tarjoaa useita mahdollisuuksia oppiaineysteistyön toteuttamiseen. Vuoden 2014 kansallisen kotitalouden oppimistulosten arvioinnin mukaan ne oppilaat, joiden opettajat olivat tehneet paljon oppiaineysteistyötä muiden opettajien kanssa, menestyivät keskimäärin paremmin kuin oppilaat, joiden opettajat eivät olleet tehneet lainkaan oppiaineysteistyötä. Arviointiin sisältyneen opettajakyselyn tulosten perusteella oppiaineysteistyön tekeminen on kuitenkin vähäistä. Lähes 40 prosenttia kotitalouden aineenopettajista ei ollut tehnyt lainkaan oppiaineysteistyötä. Kuusikymmentä prosenttia oli tehnyt sitä vain vähän. Jos oppiaineysteistyötä oli tehty, oli yhteistyökumppanina useimmiten terveystiedon, kielten, kemian ja biologian opettaja. (Venäläinen, 2015.) Tämä kansallisen arvioinnin tulos vahvistaa myös tässä väitöskirjatutkimuksessa saatua tulosta: oppiaineysteistyö oli opettajaopiskelijoiden kokemuksen mukaan vähäistä. Yhteistyötä kyllä esiintyi harjoittelukouluissa, mutta se oli enimmäkseen saman oppiaineen opettajien välistä.

Oppiaineysteistyöstä opettajankoulutuksen kontekstissa ei ole juuri tutkimusta Suomessa. Tutkimukseni pääasiallinen empiirinen aineisto koostuu tutkimukseen osallistuneiden ryhmäkeskusteluista sekä yksilö- ja ryhmähaastattelusta. Se on kerätty edellisten perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden voimassaoloaikana, ajankohtana, jolloin niiden

käyttönotosta oli kulunut muutama vuosi. Tutkimusaineiston analyysi on tehty aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimuksessani nousee vahvasti esille oppiaineysteistyön merkitys koulutyössä, vaikka tutkimukseni keskeisin kohde on aineenopettajaopiskelijoiden opetusharjoittelu.

Oppiaineysteistyön toteuttamisessa on monia haasteita. Tutkimukseni osoittaa, että useat oppiaineysteistyötä estävät tekijät ovat hallinnollisia. Rakenteelliset ja organisatoriset tekijät, kuten oppiainejakoisuus, kurssimuotoisuus ja jaksojärjestelmä, muodostavat koulun infrastruktuurin. Organisatorisista tekijöistä työjärjestyksen laadinta vaatii pitkäjänteistä suunnittelua ja monien tekijöiden yhteensovittamista. Koulun johto on tässä avainasemassa.

Käytettävissä olevat voimavarat voivat joko estää tai edistää oppiaineysteistyötä. Monet voimavarakelijat kulminoituvat aikaan ja ajankäyttöön. Kyseessä voi olla ajan riittämättömyys tai opettajien aikataulujen yhteensovittamisongelmat. Sekä opettajat että opettajaopiskelijat kokevat yhteissuunnittelun sitovan enemmän aikaa kuin yksin tekeminen. Myös näkemykset opettajan työajasta voivat olla eriäviä. Osa opettajaopiskelijoista ei pitänyt oppiaineysteistyötä opettajan työhön kuuluvana, vaan piti sitä vapaaehtoistyönä.

Esitykseni alussa totesin, että peruskoulun alkuaikoina opettajia kehoitettiin kokeilemaan opettajaryhmäopetusta eli tiimiopetusta. Siihen tarvitaan kuitenkin aikaa. Se aika, joka peruskoululaiselle tarjotaan yleissivistävän oppimäärän opiskelemiseen, on jaoteltu oppiaineittain. Jokaisen oppilaan tulee saada opiskella jokaisena kouluvuotenaan vähintään yksi monialainen oppimiskokonaisuus. Siihen ei kuitenkaan ole olemassa omaa tuntiresurssia. Koulun vuosiviikkotuntimäärä määritellään edelleen täysin ainejakoisesti. Olisiko tarpeen varata tuntiresurssia myös monialaisille oppimiskokonaisuuksille?

Väitöstutkimukseni tuloksista avautuu myös paljon mahdollisuuksia oppiaineysteistyön toteuttamiselle opetusharjoittelussa. Oppiaineysteistyöhön opetusharjoittelussa suhtaudutaan myönteisesti, mutta yhteistyö on vähäistä ja rajoittuu lähinnä yhteisten suunnitelmien laatimiseen. Jotta tulevat aineenopettajat pääsevät toteuttamaan oppiaineysteistyötä jo opettajankoulutuksen aikana, pitäisi oppiaineysteistyön olla nykyistä luontevampi osa opetusharjoittelukoulujen toimintakulttuuria.

Yhtenä opettajan työn keskeisimmistä taidoista pidetään yhteistyötaitoja. Miksi opetusharjoittelu kuitenkin painottuu edelleen yksin pidettävien oppituntien pitämiseen? Eri oppiaineita edustavien opettajaopiskelijoiden toimiminen työpareina tai tiimeinä nähtiin tutkimuksessa uutena mahdollisuutena kohti yhdessä opettamista. Tässä olisi mahdollisuus isoonkin uudistukseen.

Opettajaopiskelijat kokevat epävarmuuden tunnetta paitsi siitä, että ovat vieraita uudessa harjoittelukoulussa, myös oman aineensa hallinnasta. Kuitenkin myös kokeneemmat opettajat tuntevat epävarmuutta monialaisten aiheiden äärellä, kuten Aarnio-Linnanvuoren (2018) viime vuotisessa ympäristökasvatusta koskevassa tutkimuksessa tuli ilmi. Oman osaamisalueen reunamilla tai ulkopuolella liikkuminen vaatii rohkeutta.

Jotta opettajaopiskelijat pääsisivät toteuttamaan oppiaineysteistyötä opetusharjoittelussa, tarvitsevat he siihen ohjattuja tilanteita. He toivovat pääsevänsä tutustumaan opetusharjoittelukouluunsa jo ennen kuin varsinainen harjoittelu alkaa, jotta he saavat aikaa orientoitua tulevaan yhteistyöhön.

Tutkimukseni perusteella yksi oppiaineysteistyötä edistävä tekijä opetusharjoittelussa olisi muiden oppiaineiden opetuksen seuranta, eikä vain seuranta, vaan opetukseen osallistuminen. Muiden oppiaineiden seuranta on kuitenkin vuosien myötä vähentynyt. Puustisen (2012, s. 24) aineenopettajakoulutuksen akatemisoitumista käsittelevän tutkimuksen mukaan koko opetusharjoitteluun käytettävissä oleva opintopistemäärä on vähentynyt 1980-luvun kahdestakymmenestäviidestä opintopisteestä (16,5 opintoviikosta) nykyiseen kahteenkymmeneen opintopisteeseen (13,26 opintoviikkoon). Opiskelijat kuitenkin kaipaavat riittävästi aikaa myös oman oppiaineen opetuksen harjoitteluun. Tarpeita opetusharjoittelun lisäämiseen on. Opetusharjoittelu toimii siltana opettajankoulutuksen ja koulun välissä. Kun siihen kytketään tutkimusta, tarjoaa se mahdollisuuden kehittäväälle siirtovaikutukselle. Tällöin mukaan tarvitaan myös yliopiston tutkijoita (vrt. Puustinen, 2018). Parhaimmillaan sekä opetusharjoittelukoulu että opettajankoulutus hyötyvät.

Nykyoppimiskäsityksissä kuten myös oppiaineysteistyössä oppimisen sosiaalinen luonne korostuu. Tutkimuksessani oppiaineysteistyössä on kyse sekä oppilaiden, aineenopettajaopiskelijoiden että opettajien oppimisesta. Onnistuakseen oppiaineysteistyö vaatii sekä oman että kollegan oppiaineen ja työn arvostamista ja tilaa vuorovaikutukselle. Myös avoimuus ja halu oppia yhdessä ovat tarpeen oppiaineysteistyössä. Nämä ovat samoja ominaisuuksia, joita kollektiivista asiantuntijuutta koskevat tutkimukset ovat tuoneet esiin (esim. Isoherranen, 2012; Janhonen, 2015; Parviainen, 2006).

Opettajan työhön oppiaineysteistyön koettiin tuovan uutta osaamista, erilaisia näkökulmia sekä lisäävän työssä viihtymistä. Oppiaineysteistyö voi olla intensiteetiltään matalaa tai korkeaa. Mitä vahvemmin yhteistoiminta on osa koulun toimintakulttuuria, sitä intensiivisempää oppiaineysteistyö voi olla. Avoimeksi jää vielä kysymys, millaista yhteistyö on laadultaan.

Perustuen edellä esittelemiini tutkimukseni tuloksiin väitän, että oppiaineysteistyölle on paljon esteitä mutta samalla on myös halua sen toteuttamiseen niin opettajaopiskelijoilla kuin ohjaavilla opettajillakin. Opetusharjoittelu painottuu edelleen yksin pidettävien oppituntien pitoon. Esteiden tunnistaminen on muutoksen alku. Sen jälkeen tarvitaan toimia niiden raivaamiseksi ja uusien käytäntöjen luomiseksi.

Lähteet

- Aarnio-Linnanvuori, E. (2018). Ympäristö ylittää oppiainerajat: Arvo-latautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina. *Ainedidaktiikka*, 2(1), 79–84. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/ainedidaktiikka/article/view/71144>
- Isoherranen, K. (2012). *Uhka vai mahdollisuus: Moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos.

Ainedidaktiikka 3(2) (2019)

- Janhonen, M. (2015). Miten johdetaan verkostoa? Teoksessa M. Janhonen, M. Toivanen, K. Eskelinen, H. Heikkilä & A. Järvensivu (toim.) *Rajoja rikkova työ – kohti sujuvia toimintakäytäntöjä verkostoituvassa ja lohkoutuvassa työssä* (ss. 21–22). Työterveyslaitos. Tampere: Juvenes Print.
- Parviainen, J. (2006). *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere: Tampere University Press.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet*. (1970). Komiteanmietintö 1970: A 4. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Puustinen, M. (2012). Ohjatusta opetuksesta omatoimiseen tutkimukseen – Aineenopettajien kasvatustieteellisten opintojen akatemisoitumiskehitys Helsingin ja Joensuun yliopistoissa 1980–2011. *Kasvatus & Aika*, 6(2), 21–36. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68321/29358>
- Puustinen, M. (2018). Aidosti akateeminen aineenopettajien koulutus? *Ainedidaktiikka*, 2(2), 74–80. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/ainedidaktiikka/article/view/76459>
- Vasantola, S. (2018). Opettaja on liian yksin. *Helsingin Sanomat* 11.3.2019, B12, s. 48.
- Venäläinen, S. (2015). *Arjen tiedot ja taidot hyvinvoinnin perustana: Kotitalouden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.